

EPOCHA TERTIA.

DE STATU JUR. ROM. AB AN. U. C. 305.
USQUE AD AN 727.

29 Quamvis leges XII. Tab. tanta cura & diligentia fuerint statuta, tantumque eas laudaverint Cicero aliisque plurimi præstantissimi viri, ut non licet de earum excellentia dubitare, sperandumque erat, ut pacem & quietem Reipublicæ in æternum afferrent; tamen, & quia nimis erant breves, & quia dominandi cupidus & Patres & plebem ceperat, satis non fuerunt, ut Rempublicam facerent tranquillam.

30 Videntes enim Patres, legem Horatiam, quam modo minimus n. 28. eos plebi subjecisse, suamque labefactasse protestatem, hoc jugum curarunt excutere, dicendo se populi vocabulo non comprehendendi: haque ducti ratione plebiscitis non præbebant obsequiunt, pluresque inter utrumque ordinem exortæ contentiones de communicandis honoribus, sacerdotiis, agris publicis, & jure connubii. Et quia anno 416. J. Æmilius Consul alienatus a Senatu, seditionis tribunibus similem consulatum gerens, non destitit quoad fuit Consul, criminari apud populum Patres, collega Q. Publio haudquam adversante, quia & ipse de plebe erat; occasio-

31 Ut Patricii resisterent immodicæ plebis potestati, curabant alia via eam sibi devinctam habere

DE STATU JUR. ROM. AB AN. CÆT.

ope legis actionum & actuum legitimorum, atque dierum fastorum & nefastorum. Illæ nihil aliud erant, quam: Formulæ quædam solemnes quibus cives Romani in jure apud Magistratum experientur: ex lege XII. Tab. compositæ, l. 2. §. 6. de orig. jur. quia & ipsi actus ita gesti, etiam legis actiones appellabantur, quamvis non ad contentiosam, sed ad voluntariam jurisdictionem pertinuerant, ut adoptio, emancipatio. Actus vero legitimi dicebantur: Quicumque certis ritibus & solemnitatibus peragebantur, sive apud Magistratum, sive inter privatos duntaxat, ut hereditatis aditio, quam creationem dicebant, adoptione, &c. Unde apparet nomen *legis actio*, convenire quoque aliquibus acribus legitimis, illis scilicet, qui coram Magistris exercabantur.

32 Cum enim horum notitia plebi prorsus ignota esset, reposita in penetralibus Pontificum, qui ex Patriciorum ordine desumebantur, & quodidie necessaria ad agendum, cogebatur plebs frequentissime illos adire, ut suis rebus interessent, ea quæ opus erant suppeditantes. Sed cum Appius Claudius Cæcus (de hoc plura memorabilia narrat Pomp. in l. 2. §. 36. de orig. jur. atque appellatum esse Centumanum, & fuisse ejusdem generis ac illum Decemvirum famosum, de quo sup. n. 28. locuti sumus) proposuisset, & ad formam redigisset, has actiones: Gnaeus Flavius ejus scriba, libertini filius, surreptum

librum evulgavit an. 449. eum tradens populo, cui adeo gratum fuit id munus, ut ipse Flavius Tribunus plebis fieret, & Senator, & Ædilis Curulis; liberque appellatus fuerit *jus civile Flavianum*, eadem ratione qua *jus Papirianum* appellatum diximus sup. n. 16. ut id refert Pompon. l. 2. §. 7. de orig. jur. Ciceron pro Muræn. cap. 11. & ad Attic. lib. 6. epist. 1. Liv. lib. 9. cap. 46. Et cum dolentes Patres de hac jaetura, voluerint suam conservare auctoritatem inventis novis obscuris formulis, quia plura derant agendi genera, quas non litteris, sed notis signabant, ut eas populus non caperet, Sex. Ælius Catus celebris Jurisconsultus eas populo enunciavit an 552. edito libro, qui *Jus Ælianum* appellatum est, d. l. 2. §. 7. de orig. juri. Cic. ubi sup.

33 Sed & aliud supererat Patribus dominaudi præsidium, cui occasionem præbuit summa L. XII. Tab. brevitas & elegantia. Cum enim plurima negotia occurserent, quæ ex earum verbis decidi nequirent, necessarium omnino fuit earundem interpretatione & fori disputacione jura nova servare, quæ quasi ex mente ipsarum legum proficiens frequentibus sufficerent negotiis, ad quæ verba non pertingebant: de quo luculentum habemus exemplum in legitima patronorum tutela. Hanc autem interpretandi & disputandi scientiam soli habebant Patricii, quandoquidem ipsi soli in hujus argumenti cognitione versati; eo:

rumque responsa usu diurno probata, partem juris civilis constituerunt, de quibus in §. 8. Inst. de jur. nat. gent. & civ. sermo est; sicuti ea quæ post magna disputationes obtinuerant, ceu patet ex l. 68. de usuf. & §. 2. Inst. de societ. hocque jus quod sine scripto venit compositum a Prudentibus, communione nomine appellari jus civile, ait Pomp. in l. 2. §. 5. de orig. jur. & recensetur a Justiniano in §. 3. Inst. de jur. nat. gent. & civ. inter species juris scripti, quia ex interpretatione l. XII. Tab. descendit. Cæterum istam Patriciorum possessionem turbavit circa an. 500. Tiberius Coruncanus primus e plebe Pontifex maximus, qui scientiam juris publice profiteri coepit, cum cæteri ante eum in latenti jus civile retinere cogitabant, solumque consultoribus potius, quam discere volentibus se præstabant, Epitom. lib. 18. Pomp. d. l. 2. §. 35. de orig. jur.

34 Deditimus hucusque tironibus qualemqualem de legibus, plebiscitis, & responsis Prudentum notionem; percurramus nunc brevi calamo alias duas juris scripti species, *senatusconsulta*, & *Magistratum edicta*, rejecta in sequens caput altera quæ superest, *constitutiones Principum* appellata, ut sex quas Justinianus memorat in Inst. §. 3. de jur. nat. gent. & civ. absolvamus. *Senatusconsultum* est: *Quod Senatus iubet atque constituit*, §. 5. eod. Utrum vero *Senatus* jus condere potuerit a Tiberii Impera-

toris temporibus duntaxat, ut visum Heinec. Car. Mart. & aliis, an vero etiam libera Republica, ut vult Aug. Bach. non definimus. Sufficiat hic animadvertere, quod postea suo loco memorabimus, plurima scilicet celeberrima jura senatusconsultis fuisse constituta, Senatu universum populum representante, vel id ei permittente Principe.

35 Licet ex iis quæ hactenus diximus clare appareat, nullum Magistratum potuisse jura condere, ea potestate populo, aut plebi tantum in comitiis agentibus concessa: quia tamen videmus sæpe, juris prætorii seu honorarii & in Pandectis, & apud veteres mentionem fieri; illud breviter excutere & examinare hic oportebit, ubi de potestate legislatoria agimus. Et quidem, ut modo monuimus, Justinianus Imp. inter species juris scripti recenset in d. §. 3. Inst. Magistratum edicta; aitque id §. 7. eod. illos qui honores gerunt, id est, Magistratus eis auctoritatem dedisse. Magistratus qui hujusmodi proposuerunt edicta, plures fuerunt, quorum nominatissimi Prætores, ac Ædiles Curules.

36 Dupliciter insignis fuit annus 387. & quia convenium est, ut alter e Consulibus sumeretur de plebe, quæ L. Sextio consulatum dedit: & ut ex Patriciis Prætor unus, duoque Ædiles Curules crearentur. Fuerunt itaque creati primus Prætor Sp. Furius, & primi Ædiles C. Quintius Capitolinus, & P. Cor-

nelius Scipio, Liv. l. 7. in princ. Institutus fuit Prætor juri dieundo in urbe, atque idecirco *Urbanus* appellatus; & post aliquot annos, non sufficiente uno, aliis creatus ad jus peregrinis reddendum, qui ideo *Peregrinus* fuit dictus, l. 2. §. 27. & seq. de orig. jur. Et tandem, plurimis in ditionem Romanam redactis provinciis, opus fuit & alios creare qui rebus provincialibus praesent d. l. 2. §. 32. de orig. jur. Munus autem Prætoris continebatur famosis illis verbis DO, DICO, ADDICO. Dabat enim plurimis bonorum possessiones, pluresque etiam actions & exceptiones. Dicebat interdicendo, ut pater ex lib. 43. Digestorum; indicendo ferias, & alias sæpe. Addicebat denique facta in jure cessione, mancipazione, aliisque, ut suis locis docetur in Institutionibus & Pandectis. Ædilium vero præcipua fuit cura de annona, ludis, viis, aliisque publicis urbis locis: de quibus rebus edicta sua proponebant.

37 Horum Magistratum edicta celeberrima & notissima in jure sunt, recensita a Justiniano inter species juris scripti in Inst. §§. 3. & 7. de jur. nat. gent. & civ. Sed cum ex eis alia fuerint *repentina*, seu *extraordinaria*, quæ, prout res inciderat, proponebantur; alia vero ordinaria, perpetuae jurisdictionis causa, id est, pro toto magistratus anno proposita, ut patet ex Ulpiano in l. 7. de jurisd. recie monet Bach. Hist. jurispr. sect. 3. §. 3. extraordinaria ad

jus civile non pertinuisse, seu jus nunquam constituisse. Constituerunt vero ordinaria, non quidem in ipso initio, sed postquam populus, illorum æquitate & utilitate inspecta, ea receperat, ut si res penitus perpendatur, populi auctoritas ipsorum iustitiam secuta, eis vim legis attulerit; Prætor etenim non Legislator, sed Magistratus erat.

38 Rursus ordinaria vel *tralatitia* erant, vel *nova*. Ea dicebantur *tralatitia*: Quæ Prætores ex sui decessoris edicto in suum transferebant, ut ex eo jus dicerent. E converso appellabantur *nova*: Quæ quisque Prætor ex sua penu proponebat. Hujus juris introducendi causa, eadem quam pro responsis Prudentum paulo ante memoravimus n. 33. quia nempe leges XII. Tab. utpote per breves, pluribus usu frequentibus casibus non sufficiebant, & insuper in quibusdam negotiis nimis angustæ strictæque erant, naturali reclamante æquitate, utpote in solis suis hæredibus & agnatis admittendis ad intestatam defuncti successionem, aliisque. Quæ respiciens Ulpianus optime definivit jus prætorium in l. 7. §. 1. de just. & jur. dicens esse illud: *Quod Prætores introduxerunt, adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia, propter utilitatem publicam*. Licet autem Prætoribus fas non erat jus civile scriptum expresse tollere, l. 12. §. 4. de publ. in rem. act. illud sæpe eludebant inventis novis nominibus, actionibus, exceptionibus,

EPOCHA III.

& fictionibus, quæ rem transfor-
mant, alteram ei præbebant
faciem, quæ suis adinventioni-
bus locum faciebant: sufficiat in
exemplum adducere Publicianam
in rem actionem; quæ nomen a
Publicio Prætore accepit, ut &
aliæ plures a suis Auctoribus ac-
ceperunt. Celeberrimum edictum
perpetuum ad quintam epocham ex-
spectat, in qua de eo loquemur.

39 Quam descriptsimus Rei-
publicæ facies, tot fluctuationi-
bus ac perturbationibus inter Pa-
tricos, & Plebem agitata, usque
ad sequentem epocham duravit.
In ea plurime prodiere leges:
quarum celebriores, digniores
que ut tirones notas habeant,
trademus *infra in elenco*, ea-
rum seriem, notionemque ex-
hibentes.

EPOCHA QUARTA.

AB EXTINCTA LIBERA REPUBLICA, ANNO 727.
USQUE AD HADRIANUM, ANNO 970.

40 Ultimis prioris epochæ
annis, jam plurimum languebat
Res publica, & præcipiti cursu ad
ultimam vergebatur ruinam, augen-
tibus causam ex continua discordia
nata, nonnullis eventibus,
qui imperium ad unius domina-
tionem ferebant, adeo ut tandem
nullum aliud discordantis patriæ
remedium inventum, quam ut ab
uno regeretur imperium, ceu ait
Tacit. *An. I. cap. 9.* Quæ facta
respicientes Scriptores, in de-
signando hujus exordio dissen-
tiunt. Illud nonnulli affigunt an-
no 706. quo Julius Cæsar per-
petuam dictaturam, aliosque præ-
cipios magistratus recepit, at-
que eis, & maxime potentia mi-
litari munitus, summam in Rem
publicam potestatem tenuit. Sed
quia hæc duntaxat duravit us-
que ad Idus Martii an. 706. in

quibus ipse vulneribus confussus
in Senatu in curia Pompeja oc-
cubuit, coque occiso, libertas
aliquantulum restituta fuit: hæc
opinio non placet. Magis itaque
nobis arrident cæteræ, quæ ad
tria posteriora facta illud referunt:
I. videlicet triumviratum, quem,
oppressa totius Reipublicæ liber-
tate, Augustus init cum Anto-
nio & Lepido an. 711. II. præ-
lium Actiacum, in quo ipse Au-
gustus ita vicit Antonium, an-
no 723. ut eum ad mortem ad-
egerit an. sep. 724. solusque ex
Triumviris reliquis, Lepidum
enim exuerat, cunctos ita dul-
cedine otii pellexit, ut munia Se-
natus, Magistratum, legum in-
se traheret, nullo adversante, ut
pulchre id refert Tacit. *An. I.*
cap. 2. III. collationem nominis
Augusti, & summi imperii, quam

AB EXTINCTA LIBERA REPUBLICA, CÆT.

& quod Senatus, & Magistratus
omnes suis fungerentur muneri-
bus: at horum omnium auctori-
tas precaria erat: nam populus
otii dulcedine, donis, & annona
pellectus, omne suum imperium
& potestatem et contulit, *l. 1. de*
cons. Princ. & ut ait Pomp. in
l. 2. §. 11. de orig. jur. Constituto
Principe datam est ei jus ut quod
constituisset, ratum esset. Atque
inde natæ constitutiones Princi-
pum, quas inter species juris
scripti Justinianus enumerat in
Inst. §. 3. de jur. nat. gent. &
civ. de eisque ex professo agit
in §. 6. eod.

41 Licet autem Augustus ita
in Monarcham evectus, neminem,
quem posset timere, videbat;
nulla enim publica arma, & fe-
rocissimi in bello, vel proscrip-
tione perierant, Tacit. *An. I.*
cap. 2. tamen, quia vir erat pru-
dentissimus, & ante oculos ha-
bebat recentem finem tragicum,
quem Julio Cæsari attulerat re-
giæ potestatis affectatio, jura dedit
quibus populus pace & Principe
uteretur, Tacit. *An. III. cap. 28.*
ita se gerens, ut vulgus eum
regnare non aq[ui]adverteret, si-
mulque paulatim principati assu-
esceret. Priscam itaque liberæ
Reipublicæ faciem conservavit
integræ, servatis eisdem Ma-
gistratibus, cum suis nominibus,
& potestatis insigniis. Quinimo
& sæpe titulos Consulis, Tribuni,
Pontificis maximi, aliosque sibi
admittebat, ut magis videretur
popularis; nomina Regis & Dicta-
toris tanquam populo infensa re-
spuens, tantumque volens Princeps
seu Imperator appellari,
propterea quod id non ægre fe-
rebant. Ceterum etsi eadem fue-
rant Magistratum vocabula, ni-
hil usquam prisci & integri mo-
ris, ut ait Tacit. *An. I. cap. 3.*
sed omnia pro libito suo sancie-
bat liberrime, ut notat Dio. Cas.
lib. 3. Permittebat itaque populo
comitia etiam ad ferendas leges,

ma prodierunt senatusconsulta, & dubitatum non fuit Senatum jus facere posse, l. 9. de legib. Senatum autem ita sibi obnoxium devincendum habebat, ut nemo auderet in aliam ire sententiam, quam Principi placere animadverteret: quod tanto erat periculosius, quanto suffragia non in tabellis ut in comitiis ferrebantur, sed vel viva voce, vel discessione, ut non possent non esse nota Principi, qui praesens aderat. Quinimo plerumque orationes ipse Princeps in senatu habebat, quas senatusconsulta eas probantia sequebantur, ut senatus auctoritas precaria esset & imaginaria: atque hinc Senatusconsulta appellantur saepe *Orationes Principis*, illius

scilicet, qui eas recitabat.

43 Qui Tiberium secuti sunt Imperatores usque ad Hadriani, eandem regiminis tenuere formam, plus minus indulgentes Senatui, prout eos sua inclinabat propensio. Et quamvis aliqui humanitate & æquitate fuerint ornati, ut Vespasianus & Titus, alii turpissimus fœdati moribus ut Caligula & Nero, alii denique inter utrosque medii; alii plures, alii pauciores, alii nullas constitutiones ediderunt: opportunum non putamus singularum mores excutere, ut faciunt plerique: quia hæc morum notitia ad juris historiam, quem describimus, parum facit. De eis singillatim in *elencho I.* loquimur.

EPOCHA QUINTA.

AB HADRIANO USQUE AD CONSTANTINUM.

44 Incipimus hanc epocham ab Hadriano, nedum quia multa suorum antecessorum instituta emendabit, plurimis editis constitutionibus, quarum maxima pars in P. & Cod. memorantur, cum antea essent rarissimæ, & ut utar verbis Tertulliani in *Apolog. cap. 4.*: Totam illam veterem ac squalentem silvam legum nobis principalium rescriptorum & edictorum securibus rustabat, cedebatque: Verum etiam, quia faciem iuris prætorii mutavit plurimum

constituto Perpetuo edicto, opera Salvii Juliani celeberrimi Jurisconsulti. Cum enim antea Prætores in anni sui initio edita proponerent, nova, tralatitia, aut partim nova partimque tralatitia, pro suo libito; ipse rem perfecit edictum proponens docete accurateque elaboratum & examinatum, a quo nulli Prætori recedere licet unquam: quod anno 885. promulgari curavit, & plures dein leges illud servi jusserunt, l. 13. de testam. l. 2. C. de cond. insert. aliaque.

AB ADRIANO USQUE AD CONSTANTINUM.

Ex eo itaque tempore jus prætorium quod quadantenus volubile erat pro arbitrio Prætorum, fixum certumque esse cœpit, ut jus civile. Mansit tamen Prætoribus jus edendi edicta extraordinaria, si res nova incideret, quæ jurisdictionem exigeret, & ad formam edicti perpetui componi non posset.

45 Laudatum Salvium Julianum composuisse hoc edictum, jubente Hadriano, testantur aliqui Scriptores, atque ipsem Justinianus in l. 2. §. 18. v. l. 10. C. de Condic. indeb. maximis laudibus eum extollens. Putarunt sane alii jam antea nota fuisse edicta perpetua, ducti auctoritate Asconii Pædiani in Cicer. pro Cornel. maj. reo, ubi ait Cornelium Tribunum plebis legem tulisse, ut Prætores ex suis editis perpetuis jus dicarent. Sed quæ sequuntur verba satis ostendunt mendose legi perpetuis pro perpetuo. Quæ lex, inquit, Cornelia tum gratiam sup. n. 43.

EPOCHA SEXTA.

A CONSTANTINO USQUE AD JUSTINIANUM.

46 Epocham aggredimur orthodoxis gratissimam. Constantinus, deserto paganismo, in quo fuerat enutritus, veramque religionem amplexus, pluribus abolitis constitutionibus, quæ paganicam redolebant superstitionem, ac crudelitatem, alias edidit justa religione &

Tom. I.

C

EPOCHA VI.

aliisque; quibus meruit; ut nomine *Magnus* decoraretur; & inter præcipuos Legislatores sibi vindicaret locum.

47 His justissimis, & saluberrimis legibus, veræ religioni accommodatis, Reipublicæ formam multum innovavit. Sed & imperii sedem Roma Byzantium transtulit; quæ urbs ex eo tempore appellata est *nova Roma*, & ab ipso Constantino Constantinopolis, quo nomine etiam nunc utimur. Sub ipso celebratum fuit an. ære vulgaris 325. (Hanc computationem in recentendis annis sequemur in posterum) celeberrimum Concilium Nicænum, generalium primum, omnibus orthodoxis summopere venerabile; & jurisprudentia quæ in posterioribus præcedentis epochæ temporibus jacebat, reviviscere cœpit. Famosissima schola juridica Beryensis, quæ jam a saeculo 3. celebris erat, multum hoc tempore inclaruit; & quamvis paulo post, an. 349. urbs penne tota horribili terræ motu subversa fuit; tamen iterum ædificata, ita schola refloruit usque ad annum Justiniani vigesimum octavum, quo civitas ultimam passa fuit ruinam, ut mater legum diceretur, aliisque similibus laudibus celebraretur.

48 Sed & duo constitutionum imperialium Codices Constantini tempore prodiere, quorum prior *Gregorianus*, alter *Hermogenianus* dictus est. Prioris auctor adeo incertus, ut neque constet, appellatus fuerit *Gregorius*, an *Gregorianus*.

Collegit in eo constitutiones ab Hadriano ad Constantium. Secundi auctorem fuisse quendam Hermogenianum Jurisconsultum, satis inter Scriptores convenit; quisnam vero is fuerit, non ita certum. Ejus scopus videtur fuisse, constitutiones ejusdem temporis in Gregoriano prætermisas colligere, Diocletiani scilicet & Maximiani. Utriusque pauca supersunt fragmenta, quæ exhibet Schulting. in *Jurispr. vet. antejust.* Licet autem hi Codices proprio studio, privataque Auctorum suorum facultate compilati fuerint; magnam tamen eorum fuisse auctoritatem in foro, patet & interpretatione legis un. C. *Theod. de respons. Prudent.* aliisque locis.

49 Certiora sunt quæ de Codice *Theodosiano* scimus. Editus fuit anno 438. publica auctoritate Imperatoris Theodosii II. vulgo *Junioris*, qui octo viris scientia & prudentia spectabilibus, illum confidere mandavit ea lege, ut in eum redigerent constitutiones a Constantino M. usque tunc emissas, non omnes quidem, sed eas duntaxat quas illo tempore Reipublicæ vel utilles, vel necessarias esse noscerent: nonnullæ enim ipsius Constantini, Theodosi M. Arcadii & Honorii in eo desiderantur. Et postea illum confirmavit speciali constitutione, nov. 1. *Theod. Junior.* Codicem hunc doctissimis commentariis illustratum a Jocob. Gothofr. edidit post ejus mortem Anton. Marvilius, qui ejusdem *Theodosii* constitutio-

A CONSTANTINO USQUE AD JUSTINIANUM.

¹⁹ tigerat auspiciis, plurimum fluerunt scholæ juridicæ Constantinopolitana & Romana, l. un. C. de stud. liber. ur. Rom. De reliquis Imperatoribus usque ad Justinianum iterum repetimus quod diximus sup. n. 43.

EPOCHA VII. ET ULTIMA.

CONTINENS IMPERIUM JUSTINIANI.

50 Accedimus ad ultimam juris civilis Romanorum, quo in Scholis utimur, epocham, imperium Justiniani. Hic Princeps *Uprauda* antea dictus, ab avunculo suo Justino Imperatore ad supremas dignitates evectus est; & tandem in socium imperii Kalendas Aprilis an 527. illoque quatuor mensibus post mortuo, solus regnare cœpit, annum agens 45. Ejus imperium, quod annos 38 duravit, omni ævo, armis & legibus celeberrimum. Vandalo & Gothos domuit, illis Africam, his Italiam eripiens. Fidei Catholicæ & disciplinæ Ecclesiasticæ consuluit plurimum. Sed præcipua ejus gloria in jure civili in certum ordinem formamque redigendo, maxime enituit. Cum enim animadverteret prudentissimus Imperatur, nihil tan studiun, seu expetendum in omnibus rebus inveniri, quam legum auctoritatem, quæ & divinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit; simulque omnem legum tramitem,

qui ab urbis Romæ conditæ temporibus descendebat, ita esse confusum, & in infinitum extensem, ut nullius humanæ naturæ capacitate concludi posset, sedulam, huic medendo malo, dedit operam. Erecto itaque ad Dei Omnipotentis adjutorium animo, & omnes spem referens ad summæ providentiam Trinitatis, opus aggressus est, quod nemo aliis neque sperare, neque optare ausus fuerat, omnem scilicet Romanam sanctionem colligere & emendare, & in unam reducere consonantiam, ut nihil contrarium inventiretur, l. 1. in pr. & §. 1. l. 2. C. de veter. jur. encl.

51 Initium sumpsit a summis retro Principibus, eorum constitutiones emendans, & in unum Codicem congregans, omni supervacua similitudine, atque discordia purgatas, ut universis hominibus promptum præberent præsidium, quin possent in judiciis recitari constitutiones ex anterioribus Codicibus. Hic